

Felvilágosult polimitikusság és az interpretációk harca

Bevezetés

Posztmodern vagy talán már azon is túli állapotunkban, a 20. század traumái és a nagy narratívák letűnése, valamint Isten és a szerző halála után egyértelműnek tűnik, hogy nincs egységes történetünk, történelmünk, egy nagy narratívánk. Ez a nézet a klasszikus történelemfilozófia kritikáiban is testet ölt. Marquard is a kritikusok táborához tartozik, ám úgy opponálja a „monomitoszt”, az egységes történelem gondolatát, ahogyan Nietzsche „Isten árnyékai” ellen is harcol: mintha nem lenne már egyébként is rég halott, mintha még az árnyékát is meg kellene ölnünk. Sokszor ismételt és hangsúlyozott állítása, hogy szabadságunkért az szavatolhat, ha nem egy (nem is nulla), hanem ha sok történetünk van, ha több narratívát engedünk megszólalni, legyen szó történelmünkről, egyéni életünkről vagy hiteinkről. Ez az „együgyűséggel” szemben megfogalmazott „sokügyűség” áll ugyanis útjában annak, hogy egy bizonyos narratíva monomitoszként, a(z életünk fölötti) hatalmat magához ragadva, totális módon uralkodjon rajtunk.

Ez az állítás abszolút érthető és helyeselhető. A totalizáló narratívák hatalmának pusztító mivolta ma talán sokunk számára nem kérdés. Van azonban egy dilemma, ami miatt, úgy vélem, mégsem egyértelműen akceptálható a marquardi álláspont. Ez pedig az a kérdés, hogy mi a helyzet, ha a „monomitosz” a szabadság „mítosza”. Ha a nagy narratíva nem más, mint a mi történelmi narratívánk, mely a kultúránk alapját képezi, és amely azokat az értékeket hordozza, melyeket olyannyira sajátunknak tekintünk, hogy a legcsekélyebb relativizálásukat is nehezen viselnénk. Ebből a perspektívából szemlélődve a szabadságot éppen az

DOI: 10.61901/Kellék.2024.72.10

A szerző az ELTE BTK doktorandusza.
Email: szantorita1@gmail.com

hivatott garantálni, ha hozzá való ragaszkodásunk nem pusztán egy történet a sok közül, hanem nagyon is kitüntetett. Ha őrizzük és harcolunk érte. Ez például Benjamin *Történelemfilozófiai téziseiből* is következik, és e szövegében a historizmussal szemben megfogalmazott kritikája alkalmazhatónak tűnik a Marquard-féle polimitikusság ellenében is.

Egy dilemmát érzek tehát kirajzolhatónak, ha egyszerre szeretnénk megőrizni a szabadság „monomitoszát”, történetünket, harcunkat az elnyomás ellen, ugyanakkor a monomitoszoktól való szabadságot is, a felvilágosult polimitikusságon, azaz történeteink sokféleségén keresztül. Ennek a két szempontnak az ütközését vizsgálom a továbbiakban. Benjamin kritikáját és gyakorlati válaszát a Marquard elmélete kapcsán felvetődő problémákra nézve érvényesnek gondolom, noha elméleti szinten úgy vélem, nincs megnyugtató válasz szembenállásuk feloldására.

1. A felvilágosult polimitikusság elméletének erényei és problémái

Elvbúcsúztató című szövegében Marquard – Schelsky fogalmával élve – a „szkeptikus generáció”-hoz sorolja magát.¹ Miután reflektál arra, hogy a szkepszis számos formája fellelhető volt és fellelhető a filozófiában, kifejti, hogy ez az általa emlegetett és vallott formája egy sajátos politikai színezetű szkepszis, melynek kialakulásában fontos tényező, hogy „a baloldali kudarcot vallott” és „a jobboldal katasztrófát idézett elő” a 20. században.² Szkepszise bizonyos értelemben „hajlik a konzervativizmusra”, de ezt a konzervativizmust itt hasonlóképp kell érteni, mint az orvosi műszót, mely e jelentésben arra utal, hogy egy szervet megőrizve, s nem eltávolítva folyik az operáció.

Legalább két irányból ragadható meg ez a marquardi elv. Egyrészt a háború utáni baloldali lázongásokat Marquard elítéli, mivel afféle „utólagos engedetlenség”-ként azonosítja ezeket. Ennek lényege, hogy a baloldal itt a háború éveit alatt elmulasztott lázadást pótolja utólag egy olyan rendszerrel szemben, mellyel szemben már kevésbé indokolt ez a gesztus. Ebben általánosabban is felfedezi azt a tendenciát, hogy a forradalmi

1 Odo Marquard: *Elvbúcsúztató*. In Uő: *Az egyetemes történelem és más mesék*. Ford. Mesterházi Miklós, Miklós Tamás. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2001, 15–33.

2 I. m. 16–17.

történelemfilozófiai narratívák erőteljes motivációja a lelkiismeret elől való menekülés a lelkiismeretté váláson keresztül.³

A másik megközelítés, mely a konzervativizmust indokoltta teszi, az emberi élet rövidegsége és a készen talált dolgok alkalmazásának praktikuma. Az emberi élet rövidegsége folytán ahhoz, hogy egyáltalán élni tudjunk, nagy szükségünk van a hagyományra, mely megadja azt a segítséget, hogy ne kelljen mindent újra ki- és feltalálni, megváltoztatni stb. Marquard nem győzi hangsúlyozni, hogy amennyiben valaminek a megváltoztatását mérlegeljük, a változtatónak kell igazolnia a változtatás indokoltságát, bírósági metaforával élve: a bizonyítás terhe a vádlón (ez esetben változtatón) van. Ezzel a sors, mint készen talált meghatározottságaink fogalmát is rehabilitálja.⁴

A fentiekből már az is kihallható, hogy a marquardi gondolatoknak erőteljes vallási, történelemfilozófiai és narratív vonatkozásai vannak. Ezeket, úgy vélem, legjobban *A politeizmus dicsérete*⁵ című előadásában fejti ki, így a továbbiakban leginkább ennek a gondolatmenetére támaszkodom.

A szövegben Marquard a polimitikusság és monomitikusság fogalmait különíti el. A mítoszok értelmezési körét a történetekével azonosítja, magyarán az, hogy mítoszaink vannak, valójában csak azt jelenti, vannak történeteink, narratíváink, meséink, és ezeket az élet számos területére nézve érvényesnek tekinthetjük. Az elbeszélés ezen módjai nemcsak velünk vannak és áthatják életünket, hanem egyenesen szükségletünk, hogy ez így legyen. *Narrare necesse est.*

A polimitikusság sok mítoszra, sok történetre támaszkodik, a monomitikusság pedig azt jelenti, amikor egy mítosz válik egyeduralkodóvá, és ural minden lehetséges narratívát. A polimitikusság kezdeti formáját Marquard az antik politeizmusokban, a monomitikusságot pedig a monoteizmusban látja. A felvilágosodás lényege szerint nem a mítoszoktól való megszabadulás, hanem a monomítosz totális egyeduralmának megdöntése lenne. Így a történelmi felvilágosodás, mely a keresztény monoteizmust Isten halálának gondolata révén megdönti, polimitikus irányba mozdulna. Ám végül a történelemfilozófiai narratíva, mely az ember történelemformáló erejének és a szabadság birodalmába vezető szükségszerű útjának története – tehát egy újabb monomítosz –, válik uralkodóvá.

3 I. m. 21–26. Vö. Odo Marquard: A megvádolt és fölmentett ember a XVIII. század filozófiájában. In Uő: *Az egyetemes történelem és más mesék*. Id. kiad., 124–128.

4 Odo Marquard: A sors vége? In Uő: *Az egyetemes történelem és más mesék*. Id. kiad., 51–74.

5 Odo Marquard: A politeizmus dicsérete. In Uő: *Az egyetemes történelem és más mesék*. Id. kiad., 75–100.

Marquard álláspontja az, hogy mintegy folytatva a felvilágosodás hagyományát, a mítoszokat nem eliminálni kellene, hanem elkülöníteni a jó, élhető és a rossz, pusztító mítoszokat egymástól, mint a gombaszakértőnek az ehető és a halálos gombafajtákat. Javallata nem más, mint hogy a polimítoszok bátran fogyaszthatóak, ellenben a monomítoszok mérgezőek. A monomitikusság ugyanis totalitárius módon működik, a szabadságot – melynek lényege lenne, hogy ne egyetlen történetet szolgáljunk, hogy szabadon lehessen több történetünk – ellehetetleníti. A polimitikusság viszont veszélytelen, sőt a szabadság garanciája lehet, mert a történetek hatalma fölöttünk a polimitikusság égisze alatt meg tud oszlani. Ez tulajdonképpen a történetek közötti hatalommegosztás lenne, mely egy történet hatalmát mindig ki tudja játszani egy másik ellen. Ez lenne tehát a felvilágosult polimitikusság lényege. Felvilágosult, mert a régi politeizmus immár varázstalanított formája, és mert az individuum védelmét hivatott garantálni. (Marquard szerint a felvilágosult polimitikusság az individuumnak a monomitikusság általi totalitárius fenyegetettségével szemben alakult ki a modern korban a monoteizmus letűnése nyomán.) Ez annyiban is modern jelenség, hogy a mítoszokat történetekként olvassa, a történetekbe pedig a jelen történetei is beletartoznak, például a regények és egyéb narratív formák. Marquard ezzel az elvvel kíván visszatákolni a „műveltség óvatosságához”.

Felmerül azonban az a probléma – melyet most csak felületesen érintek, s dolgozatom második felében Benjamin álláspontját feltárva részletesen kifejték –, hogy a polimitikusság, mivel eltekint a szabadság hagyományának kitüntetettségétől, éppen a szabadság elvesztése veszélyének teszi ki magát (noha maga is a szabadság megőrzését célozta). Ehhez az ellenvetéshez Benjamin *Történelemfilozófiai téziseire*⁶ támaszkodom. Ezt azért teszem, mert az ott megtalálható történelemértelmezés, úgy vélem, közelebb áll a valósághoz, mint a polimitikusság absztrakt tere. Ennyiben persze külső szempontból kritizálom Marquardot. Benjamin szövegében a történelem nem egy készen talált, külső narratíva, hanem olyasvalami, amit létre kell hozni és érvényre kell juttatni. A pusztta történet, a pillanat mindig zsákmány, mely ki van szolgáltatva az ellentétes erők által megfogalmazott interpretációk harcának. A harcba bele kell állni, különben az ember nem lehet alanya, pusztán csak tárgya az elbeszélésnek. Utóbbi helyzet azonban nem egy biztonságos állapot.

6 Walter Benjamin: A történelem fogalmáról. Ford. Bence György. In *Uő: Angelus Novus*. Magyar Helikon, Budapest, 1980, 961–974. Vö. Miklós Tamás: Die Geschichte als einen Text betrachten. Walter Benjamin történelemfilozófiai téziseiről. In *Uő: Hideg démon. Kísérletek a tudás domesztikálására*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2011, 227–279.

A történelem ugyanis, ha nem állítunk ellennarratívát az uralkodó értelmezéssel szembe, a győztesek, az elnyomók története lesz. Magától értetődően ezzel a perspektívával azonosulunk, a mindenkori hatalom ezt közvetíti. Saját fennállásának igazolását ebből a konstruált kontinuitásból meríti. A fennálló rezsim narratívája szerint a történelmi események sora szükségszerűen az ő hatalmához kapcsolódik. Valójában azonban a múlt nem csak a győztesek történelmét hordozza. Az elnyomottak történetének egyenlőtlen küzdelemben kell kiállnia magáért, és a fent vázolt kontinuos narratíva megtörésével kell érvényre juttatnia saját, töredékes történetét: a hagyománnyal szemben a tradíciót. Ehhez kell „tigrisugrással” visszaugrania az időben, átszakítani az uralkodó narratíva hálóját, és megtalálni azt a pillanatot, amihez küzdelme kapcsolódni tud. Ez nemcsak a jelenben aktuális probléma számunkra, hanem tartozásunk is a múlt felé. Ha az értelmezést elszalasztjuk, s a történelmet az elnyomóknak kiszolgáltatjuk, akkor „még a halottak sincsenek biztonságban”.

A marquardi polimitikusság ugyanezt kockáztatja. A sok történet nem szavatol a szabadságért egy olyan világban, ahol a történetek fenyegetőek egymásra nézve, és ahol az elnyomók és elnyomottak folyamatos harcban állnak. Egy olyan világban persze, ahol mindenki szabadon mesél, és mindenki meghallgat mindenki mást, tényleg jó, ha sok történetünk van, és nem gabalyodunk bele egyetlen narratívába. De azt hiszem, aktuális valóságunk nem erre, hanem inkább az értelmezésért vívott élet-halál harc terepére hasonlít, így aztán a szabadság nem jön el pusztán azáltal, hogy sok történetünk van (és ezek közt a hatalom megoszlik), hanem a szabadság elvész, ha a sok történet közepette az érte való harcba nem állunk be.

Felvethető megfontolás még Marquard elméletével szemben az előbbi problémának egy absztraktabb, logikaibb változata, mely a tudomány-filozófiával von párhuzamot. Itt egyébként Feyerabend „*anything goes*” elméletére is érdemes utalni, mely jó összhangban van a marquardi gondolatokkal. Ez olyasféle relativizmushoz vezet, mely napjainkra talán még inkább kiélesedett az előző századhoz képest. A narratívák sokasága egyenlő érvényességet és figyelmet követel magának már pusztán léte okán (minden szempontot szóhoz kell juttatni). Ha azonban nem teszünk különbséget a narratívák között, akkor egy önfelszámoló rendszert kapunk (ugyanis saját tagadását is egyenrangú nézetként termeli ki a rendszer). Ez a tudomány világában már kifejezetten egyértelmű, és el is indultak olyan kutatások, melyek az igazság fogalmát, annak valamiféle rehabilitálását is magukban foglalják.⁷ Ehhez hasonlóan a moralitás és a történelmi

7 Például a *Knowledge in Crisis* kutatás. Farkas Katalin, CEU-Qubit podcast: <https://qubit.hu/2024/07/18/az-igazsag-ciki-lett-a-tudas-meg-velemen-y>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2024. augusztus 28.)

narratívák kapcsán is jogos igény lehet valamiféle kitüntetett narratíva rehabilitálása.

2. Az interpretációk harca

Marquard és Benjamin történelemszemléletének közös pontja, hogy az egyetemes történelem eszméjét és az optimista haladás-hitet mindketten kritizálják, elvetik. A rankei historizmus „megállapítani, hogyan is történt valójában” elve szintén nem járható út számukra, noha Marquard egyébként szimpatizál a historizmussal, s kettejük közül csak Benjamin illeti heves kritikával azt.⁸ Marquard a monomitikusságot, az eszkatologikus szálát, s ezek következményeként a gyorsulást, a forradalmiságot és a változtatási hajlam túlzó mértékét tartja problematikusnak a klasszikus történelemfilozófiákban, a historizmusban pedig olyan történelemszemléletet lát, mely ezeket a csapdákat elkerüli. Benjamin a fennálló narratívának, illetve a(z egyetemes) történelem kontinuos képének a kritikáját teljesen más irányból fogalmazza meg. A már említett, *A történelem fogalmáról* című munkája alapján igyekszem álláspontjának néhány fontos mozzanatát bemutatni a továbbiakban, ehhez Miklós Tamás e műről írt értelmező szövegére⁹ is sokban támaszkodom. A benjamin-i történelemértelmezés felvázolása során a historizmuskritika következő aspektusaira koncentrálok. Először arról írok, mi a probléma Benjamin szerint a historizmus „beleérző” módszerével és az „objektívnek” tételezett történelemmel. Ezután összegyűjtöm, hogy Benjamin szerint milyen hamis időkonceptiókra épül a historizmus (homogén üres idő; örök és bármikor megragadható múlt; az idő kauzalitás mentén kapcsolódó „lánca”). Végül *A történelem fogalmáról* című írásra koncentrálok, és Miklós ezt értelmező szövege alapján a szöveg különböző narratív szintjeit vonom be az elemzésbe.

8 Marquard számára az említett rankei út szerintem azért nem járható, mert ennek alapján úgy tűnik, mintha lenne a történelemre nézve egy „valójában”, tehát egy helyes narratíva, mely kitüntetett a többihez képest, de Marquard polifóniájával ez nehezen egyeztethető össze. Hogy Benjamin miért nem ért egyet ezzel az általa egyébként idézett elvvel, arra ebben a szakaszban később kitérek. Marquard szimpatizálása a historizmussal expliciten kiderül „Az egyetemes történelem és más mesék” című előadásából. Lásd Odo Marquard: *Az egyetemes történelem és más mesék*. In *Uő: Az egyetemes történelem és más mesék*. Id. kiad., 251–273, különösen 270–273.

9 Miklós: i. m., 227–279.

Benjamin szerint a historizmusban alkalmazott „beleélés” módszer felveti azt a problémát, hogy a történész ekkor valójában mindig a győztesek történetébe éli bele magát. Ez a perspektíva anélkül tekint a kultúra dokumentumaira, hogy látná, ezek egyszersmind a barbárság dokumentumai is. A „nagy zsenik” mellett ugyanis – mondja Benjamin – a „névtelen kortársak” tömegeinek áldozata is hozzájárul e termékekhez, s erről a beleélő történész nem vesz tudomást. A kulturális javak tehát valójában a győztesek zsákmányaként működnek, a jelenleg hatalmon lévők pedig örökösei ezeknek az egykori győzteseknek. A „beleélő” történész narratívája így nekik kedvez. A historizmus módszerével Benjamin a történelmi materializmust ütközteti. A történelmi materialista a fentieknek tudatában van, s így a kulturális javak eredetére „nem tud borzongás nélkül gondolni”.

Benjamin kritikájának talán legfontosabb kiindulópontjaként tekinthetünk a „magában való” történelem értelmetlenségének tézisére. Ez azonban nem új keletű észrevétel, gyökerei egészen a német idealizmus gondolkodóihoz vezetnek vissza (Kant, Schiller, Schelling, Hegel), de Nietzsche és Marx már egészen expliciten megfogalmazza ezt az állítást. A magában való, értelmezés nélkül is létező, „objektív” tények feltételezésével tűnhet csak értelmesnek az a rankei elv is, hogy a történész feladata „megállapítani, hogyan történt valójában”. Benjamin – mint majd látni fogjuk – egy ettől teljesen különböző módon tekint a múlthoz való kapcsolódás lehetőségére. A történelem olyan képével operál, mely szerint annak nincs magától értetődő, egyértelmű iránya és célja, értelmét mindig az aktuális elbeszélésből nyeri. Ennek a megállapításnak azonban fontos következménye, hogy így az értelmezés tétje igencsak megnő: a történelem zsákmánnyá lesz, az értelmezés pedig hatalmi kérdéssé válik. Akkor lehetünk szubjektummá, a történelem alanyává, ha az elbeszélés hatalma a kezünkben van, ha a történelem értelmét mi határozhatjuk meg. Innen nézve viszont a történelem, mint egységesnek feltüntetett, és egy irányba mutató narratíva, mindig az aktuális uralkodó osztály történelme, hiszen egy efféle narratíva az elbeszélő alanyokat, a történelem győzteseit konzerválja a maguk elbeszélői pozíciójában.

Benjamin a marxi filozófia továbbgondolója, nála azonban az osztályharcok története helyett a történelem értelmezéséért vívott szellemi harc történeteként ragadható meg a történelem. Sokféle történelmi narratíva képezhető, ám egy lényegi szempont mentén ezek mindig elkülöníthetők, mégpedig annak mentén, hogy az elnyomók vagy az elnyomottak narratívájáról van-e szó. Objektív történelmi értelem híján az aktuális pillanat értelmezéséért mindig e két értelmezés csap össze. Előbbieké a „normál állapot”, mely még ha rendkívüli állapotnak próbálja is feltüntetni magát, valójában nem más, mint a hatalmon lévők birtokba vett kontinuum

történelme, melyben a múlt a jelenhez – s az aktuális uralkodó osztály hatalmához – szükségszerűen vezető útként értelmeződik. Ennek ellen-narratívája lenne az elnyomottak múltja, melynek birtokbavételén keresztül váltható ki a valódi rendkívüli állapot, amely megtöri a kontinuuusnak hazudott történelmi elbeszélés menetét. Itt tehát a história és a tradíció fogalma szembekerül egymással.¹⁰ A história az elnyomók kontinuuus történelme, a tradíció pedig – mely lényegéből fakadóan diszkontinuitást mutat – az elnyomottaké. Számukra az uralkodó narratíva állandó fenyegetettséget jelent, ebben a fenyegetettségben, a veszély pillanatában tárul fel előttük a múlt Most-tal telített, monádként adódó képe, melyhez kapcsolódni tudnak. Feladatuk, hogy „szállirány ellen fészüljék a történelmet”, annak kontinuitását megakasztó pillanatok mentén.

A historizmus történelemképe Benjamin szerint a múlt és az idő hamis képére épül. Három szempontot emelnék ki a szövegből, melyek mentén kritikát fogalmaz meg. Ezek a homogén és üres idő, az örök és mindig megragadható múlt, illetve az okság mentén rendeződő történelmi láncolat.

1. Benjamin a haladáseszme egyik legalapvetőbb előfeltételének látja az idő homogénnek és üresnek tekintett fogalmát, és szerinte ez az időnek egy hamis, illuzórikus képe. Az ekként elgondolt idő a múlt valódi artikulációját lehetetlenné teszi, és az elnyomó narratívának való kiszolgáltatottságot is növeli. (Például meglepődni azon, hogy a fasizmus térnyerése és rémtettei „még” lehetségesek a 20. században, ez Benjamin szerint semmivel sem járul hozzá a fasizmus elleni harchoz, épp ellenkezőleg. A haladáseszme – mely e meglepődés alapját képezi – nem ellenfele, hanem kiszolgálója a fasizmus narratívájának, és előfeltétele mindkettőnek a homogén, üres idő, mely alapján a múlt Most-tal telített pillanatait, a tradíciót birtokba venni képtelenség. Az értelmező ekképp a múlthoz való kapcsolódás lehetőségét elszalasztja, s a tradíciót kiszolgáltatja az uralkodó értelmezésnek, mely így saját eszközévé teszi azt.)

2. A homogén, üres idő képéhez hasonlóan hamis az örök és bármikor megragadható múlt képe is. Benjamin Gottfried Kellert idézi ennek kapcsán, aki azt állítja, „[a]z igazság nem fog elszaladni előlünk”. Vele szemben állítja, hogy „[a] múlt igazi képe elsuhan előttünk”. Tehát igenis elszalad, el lehet szalasztani. Minden egyes pillanatban meg kell küzdeni a múltért, máskülönben fennáll a veszély, hogy elveszítjük. A múltat öröknek tételező historista bűne a restség, a gyengeség, hiszen nem áll be a küzdelembe, nem áll ki a múltjáért. De ez az előző pont végén említett veszélyt vonja maga után, mert ha nem végezzük el az értelmezést, majd

10 Ezt a fogalmi szembeállítását Miklós bontja ki az említett szövegében. Lásd Miklós: i. m., 255–256.

elvégi valaki más. A historista, aki az értelemadást elszalasztja, Benjamin szerint nem elég erős a történelem kontinuitásának átszakításához. A benjamini történelemfilozófia alapvető eleme ehhez kapcsolódóan a felelősségünk a múlt iránt, tudomásulvétele annak, hogy „vártak bennünket” ezen a világon, s hogy a múltnak ekképp követelése van velünk szemben. Ennek is megfelelhethünk – noha nem lehet „olcsón” teljesíteni –, vagy elszalaszthatjuk. A történelmi materialista tud a múltnak erről a követeléséről, a historista nem.

3. E két történelemfelfogás nemcsak módszertanilag különbözik, hanem teljesen más időszerkezetet feltételeznek. A historista Benjamin szerint a múlt eseményeit kauzális kapcsolatokkal köti egymáshoz, s így az időt egységes narratívaként konstruálja, a múlt egészét, mint valami-féle „rózsafüzért” végigmorzsolja. A történelmi materialista pedig, mint korábban láttuk, az elnyomottak oldalán száll be az értelmezésért vívott harcba, és a történelem kontinuitása ellenében annak megakasztása, a „Most-tal telített múlt” megragadása, valamint ennek – a kontinuitást átszakítva – az aktuális Most-hoz kapcsolása a célja.

A benjamini elmélet megértéséhez azonban elengedhetetlen az erős és gyenge messiási erő fogalmainak bevezetése, illetve a történelem értelmezéséért vívott küzdelmen túl a szöveg más narratív szintjeinek tisztázása. Erre teszek kísérletet a továbbiakban. A múlt pillanata, melyhez az elnyomottak interpretációja a Most értelmezésekor, az állandó fenyegetettség mellett fordul, képszerűen adódik, így szakad ki az idő menetéből. Ez a kép azonban nem független és elszigetelt, hanem magában foglalja az adott kornak, sőt magának az időnek a teljes reprezentációját, Lukács fogalmával élve: intenzív totalitás.¹¹ Ez Benjamin metaforája szerint a „történelmi tudás fájának” gyümölcsében található „értékes, de ízetlen mag”. Tehát a reprezentált idő egy bizonyos értelemben mégis üres marad. Ennek a problémának a megértéséhez kulcsfontosságú az értelmezők gyenge messiási erejének fogalma. Az idő teljességét csak akkor tudná a maga valójában reprezentálni egy ilyen értelmezés, ha „erős” megváltásra lenne képes. Ez viszont nem emberi lehetőség. Az erős Messiás hiányában hatja át a szöveget, és fontos szerepet tölt be. Miklós értelmezésében az interpretációk küzdelme és a megváltatlan történelem rommezeje mellett ez a harmadik narratív szint. A Messiás annak a cselekvésnek a végső pontjaként – matematikai metaforával élve határértékeként – érthető meg, melyet a történelmi materialista végez. Míg a történelmi materialista, a történelem kontinuitását átszakítva, gyenge messiási erejével a múlt egy bizonyos pillanatát ragadja ki az elnyomó kontinuitásból, addig a Messiás

11 A Lukácsal vont párhuzamot Miklós állítja fel. Lásd Miklós: i. m., 259.

a történelem végét jelenti, a történelemből való kilépést, s ekkor az emberiség örökbe kapja teljes múltját. A történelmi materialista értelmezői erejében a messiási erő szikrái mutatkoznak meg. De gyenge messiási erő révén ez nem tudja tartósan és egészében megváltani a múltat, az értelmezés minden pillanatban elvész, és a harcot a Most-ért minden most-ban újra meg kell vívni. A történelem azonban így értve nem más, mint az interpretációk harcának tartós értelem nélküli, megváltatlan rommezeje, értelemtöredékek halmaza. Erre a rommezőre tekint szomorúan a IX. tézis angyala, aki a töredékeket egységesíteni szeretné, ám mivel erős messiási erővel ő sem rendelkezik, így csak a szomorú szemlélődés marad számára, míg a szél, a „haladás” szele el nem repíti a paradicsom felé.

Konklúzió

Benjamin szövege alapján tehát világos, hogy az interpretációk harcát nem lehet „megnyerni”. Ez minden emberi értelmezés végességéből fakadó következmény. Reményt hordozó aspektusa ennek, hogy az elnyomó narratíva uralma sem végleges, hatalma megtörhető. Ám ellenkező oldalon sem érhető el tartós „győzelem”, s ez a belátás végül is kivédi a kérdést, hogy mi történik, ha egy elnyomott narratívából később uralkodó narratíva válik. Így viszont metaszinten a történelem terepe az értelmezések harcának értelemnélküli töredékeit mutatja csak fel. Ebből kitűnik, hogy elméleti szinten nem, csak gyakorlati szempontból adható válasz arra a kérdésre, miért kell belebocsátkoznunk a történelem értelmezéséért folyó küzdelembe. Ennek oka röviden talán úgy ragadható meg, hogy Marquard feltételezésével ellentétben nem a történeteink védnek meg minket, hanem éppen nekünk kell a történeteinket megvédeni. Az előbbi opció, vagyis az, hogy történeteink pusztá léte lenne a szabadság garanciája, Benjamin szerint nem pusztán naivitás, hanem az értelmezői restség bűne, mely veszélyes következményekkel jár. De Benjamin nem helyez mononarratívát a kritizált uralkodó narratíva vagy a historizmus helyére, inkább csak Marquard hamisnak tűnő reményét cseréli fel egy másik reménnyel. Ez a benjamini remény az erős messiási megváltás és a történelemből való kilépés reménye. Mivel itt két remény áll szemben egymással, a két álláspont elméleti ütköztetése apóriához vezet. Gyakorlati szinten azonban Benjamin álláspontja gyümölcsözőbbnek tűnik, mert megoldást kínál arra a – napjainkban kifejezetten égető – kérdésre, hogy mit tehetünk, ha a polimitikusság minden történetet relativizáló, színes kavalkádjából ilyen-olyan módon kiemelkedik, és esetleg hegemónná válik

egy domináns történet, esetleg egy olyan történet, mely nem az ember szabadságát, sokféleségét és méltóságát képviseli. Benjamin történelemfilozófiájára támaszkodva számot vehetünk tehát azzal a problémával, hogy a polimitikusságot a polimitikusság olyan ellenfeleitől is meg kell védeni, akik annak relativizmusát kihasználva lépnek fel a szabadság ellenében. Benjaminnál persze a filozófus perspektívája, aki az értelem-töredékek szemlélője, ezeket egyformán relatívnak, de emellett aktuálisan, a cselekvők szintjén megvívandó küzdelemnek is látja. Az élet-halál harc ebben az értelemben nem elméleti szinten, hanem a gyakorlat aktuálpolitikai szintjén lesz releváns, ott viszont feltétlenül.